

Krigen i Ukraine – år 2

Af Jacob Andersen, Jørgen Goul Andersen, Anders Hede og Sophie Danneris

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Tekstboks	4
Undersøgelsen og dens baggrund	
Kapitel 1	6
Krigen gør nogle utrygge og flertallet bekymrede	
Kapitel 2	12
Krigen og husholdningsregnskabet	
Kapitel 3	14
Synet på krigen og Danmarks rolle	
Kapitel 4	20
Støtten til Ukraine er stadig en folkesag	
Kapitel 5	28
Strøm og varme uden Putin	
Kapitel 6	31
Hvad vil vi ofre på forsvaret?	
Ukrainekrigen år 2 – en sammenfatning	37
Bilag 1	39

© Copyright TrygFonden smba

ISBN nr: 978-87-93652-08-8

Udgiver: TrygFonden smba

Redaktion: Dansk Kommunikation ApS

Design: Morten Petersen, ReflektDesign

Foto forside: Mads Claus Rasmussen/Ritzau Scanpix

TrygFonden smba

(TryghedsGruppen smba)

Hummeltoftevej 49

DK-2830 Virum

www.tryghed.dk

Indledning

Denne rapport følger op på de to undersøgelser, som TrygFonden gennemførte i 2022 af reaktionerne i Danmark på Ruslands invasion af Ukraine. Den første blev gennemført ca. en måned inde i krigen og dokumenterede, hvordan Ruslands fremfærd ændrede befolkningens synspunkter over en bred kam.

Den mulige trussel fra Rusland, der var vokset frem i de forudgående ti år, fremstod nu som en fuldblodsrealitet for et af Ruslands nabolande. Det skærpede utrygheder og bekymringer i den danske befolkning, og rokkede ved verdensbilleder på tværs af det politiske spektrum.

Tilslutningen til NATO rakte helt ud på venstrefløj, der ligesom det store flertal ville sende våben og indføre sanktioner mod Rusland. Omvendt svandt de borgerlige vælgeres sidste modstand mod den grønne energiomstilling af energien og væk fra russisk olie og gas blandt borgerlige vælgere. Tre ud af fire sagde nu OK til at opstille vindmøller i deres egen kommune – markant flere end året før. Et stort flertal sagde ja til flygtninge, hvis de kom fra Ukraine.

En ny undersøgelse ca. tre måneder senere demonstrerede, at disse holdninger ikke var en øjebliksstemning. Ændringerne i holdninger fra marts til maj var små og bar ikke præg af den *Ukraine fatigue*, der ellers var forudsat af mange kommentatorer. Tværtimod havde krigen og solidariteten med ukrainerne udviklet sig til det, som rapporten betegnede som "alle tiders folkesag."

Denne undersøgelse ser på holdninger og handlinger efter krigens første år. Mange af de samme spørgsmål er blevet stillet igen, men nu efter en periode, hvor følgerne af krigen kunne mærkes på økonomien – og temperaturen – i de fleste hjem. Samtidig er det bredt accepteret, at Ukraine vil blive en post på kongerigets finanslov mange år frem, og at forsvarsudgifterne kommer til at vokse mærkbart. Alt i alt skal der prioriteres hårdere i de kommende år, og selvom dansk økonomi tegner lysere, er det ikke en udfordring, der er gået over siden svarpersonerne fik spørgsmålet i slutningen af marts.

Se mere *Om undersøgelsen og dens baggrund* side 4.

Undersøgelsen og dens baggrund

Indsamlingen af svar fandt sted mellem 17. og 27. marts 2023 – kort efter etårsdagen for Ruslands invasion af Ukraine d. 24. februar 2022. Baggrunden for svarene er i høj grad den omfattende mediedækning, som krigen fik, gennem hele perioden frem til undersøgelsen.

Et gennemgående tema var det langstrakte og umådelig blodige opgør om Bakhmut, hvor en russisk offensiv for at erobre den mindre og strategisk uvigtige provinsby i Donetsk-regionen, gav voldsomme tab, især på russisk side. Offensiven fandt sted i forlængelse af en russisk mobilerings, men kom antagelig til at forstærke indtrykket af Ruslands sårbarhed – efter de militære fiaskoer i krigen tidligere faser og ukrainernes overraskende modstandskraft. Et militært nederlag for Rusland fremstod efterhånden som andet og mere end ønsketænkning.

Rusland angreb bl.a. den ukrainske energiforsyning med missiler og droner, der ramte civilbefolkningen hårdt uden at gøre større militær forskel, hvad der også blev opfattet som tegn på russisk svækkelse. Disse angreb bekræftede samtidig de mange indtryk af en russisk krigsførelse, der strider mod folkeretten, og som midt i marts fik Den Internationale Straffedomstol til at udstede arrestordre imod præsident Putin. Også beretninger om bortførelser af tusinder (nogle kilder siger hundredtusinder) af ukrainske børn til Rusland vakte stor opsigt. Det anslås, at 5,4 mio. er flygtet internt i Ukraine, og at 8,2 mio. er flygtet ud af Ukraine til Europa. Der findes meget forskellige skøn for antallet af dræbte og sårede, men tal på mere end 100.000 ukrainere og mere end 200.000 russere blev ofte nævnt¹.

Vesten fremstod fortsat samlet og handlekraftig. I slutningen af februar enedes EU om en tiende sanktionspakke over for Rusland. Effekten på Ruslands økonomi og politik var dog fortsat omdiskuteret. Der blev bl.a. skruet op for våbendonationerne til Ukraine fra en række vestlige regeringer, navnlig fra USA. Umiddelbart før indsamlingsperioden indgik en række europæiske lande, bl.a. Danmark, aftaler om overførsel af mere end 100 avancerede Leopard-kampvogne. Polen sendte, som det første land, kampfly til naboen i øst. Processen frem mod finsk og senere svensk medlemskab af NATO fik også betydelig omtale.

1 Et amerikansk efterretningsdokument "Russia/Ukraine – Assessed Combat Sustainability and Attrition," der blev lækket i april, estimerede Ruslands tab til 189.500-223.000 i alt, heraf 35.500-43.000, der er dræbt i kamp og 154.000-180.000 sårede. De tilsvarende ukrainske tal blev estimeret til 124.500-131.000 ofre heraf 15.500-17.500 dræbt og 109.000-113.500 såret i kamp. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-war-already-with-up-354000-casualties-likely-drag-us-documents-2023-04-12/>

Et bredt flertal af partier i Danmark aftalte 15. marts at afsætte en ramme på 7 mia. til at støtte militære og andre indsatser i Ukraine i 2023. Derimod fyldte overvejelser om mulige fredsslutninger ikke meget i medierne. Danmarks mulige kurs i et anderledes højspændt Europa blev heller ikke for alvor et hovedemne i den offentlige eller politiske debat.

Forbrugernes tillid til økonomien var fortsat negativ på alle punkter, sammenlignet med perioden før krigen, men kurverne i Dansk Statistisk indeks begyndte at vende i positiv retning fra fjerde kvartal 2022 og fortsatte med at stige forsigtigt i de første måneder af 2023. I medierne var indtrykket, at prisstigningerne var begyndt at tage af². Energipriserne begyndte at falde.

Undersøgelsen er designet af professor Jørgen Goul Andersen, forskningschef i TrygFonden Anders Hede, projektchef i TrygFonden Sophie Danneris og Jacob Andersen, Dansk Kommunikation. Den er udført af YouGov via internettet med udgangspunkt i YouGov Panelet i Danmark blandt befolkningen i alderen 18+. I alt 2.035 personer har svaret. Data er vejet på dimensionerne køn, alder, region og uddannelse på baggrund af et ideal fra Danmarks Statistik, således at resultaterne er repræsentative for befolkningen i disse henseender.

Undersøgelsen kan – ligesom tidligere målinger – frit downloades fra <https://www.tryghed.dk/viden/tryghedsmaalinger>

2 Inflationen faldt fra 6,7 % på årsbasis i marts til 5,3 % i april. Toppen var oktober 2022 med 10,1 %.
Se Nyt fra Danmarks Statistik 161/2023. 10. maj

1. Krigen gør nogle utrygge og flertallet bekymrede

Tryghedsmålingen skelner normalt mellem utrygheder og bekymringer. Forskellen er populært sagt, at utryghederne drejer sig om de nære problemer, der holder os vågne om natten, mens bekymringerne gælder de fjernere problemer, der holder os vågne *om dagen*, og fx kan gøre os forargede eller vrede.

Krigen i Ukraine giver anledning til både utryghed og bekymringer. Ruslands aggressivitet har forstærket en række bekymringer for Danmark og det danske samfund, som næres af et flertal. Utryghederne har især ramt et mindretal hårdt, og skyldes især de indirekte følger af krigen for familieøkonomien. Egentlig krigsfrygt – som den, de lever med i Ukraine – ligger fortsat de fleste danskere fjernt.

Et godt mål for trygheden er den såkaldte tryghedsscore *for hele befolkningen*, som Tryghedsmålingen har beregnet i mange år. Den beregnes på basis af et spørgsmål om, hvor trygge henholdsvis utrygge svarpersonerne oplever deres hverdag på en skala fra 1 til 7. Hvis krigen i Ukraine havde øget den generelle utryghed væsentligt, ville det slå ud som lavere tryghedsscore sammenlignet med tryghedsmålingen i 2021 forud for invasionen.

Forskydningen er dog ret beskeden: Tryghedsscoren lå på 71,4 i sommeren 2021 på en skala fra 0-100. I marts 2022 – altså lige efter invasionen – steg den faktisk meget lidt til 71,7. I denne måling fra marts 2023 er den på 71,3, altså praktisk taget som niveauet før krigen. Ser man på andelen af generelt utrygge i befolkningen, faldt den fra 19,2 i sommeren 2021 til 17,7 pct. i marts 2022. I marts 2023 er andelen af utrygge lidt højere end før krigen, nemlig 19,6. Forskellen er i øvrigt ikke statistisk signifikant (læs om opgørelsesmetoden i boksen næste side).

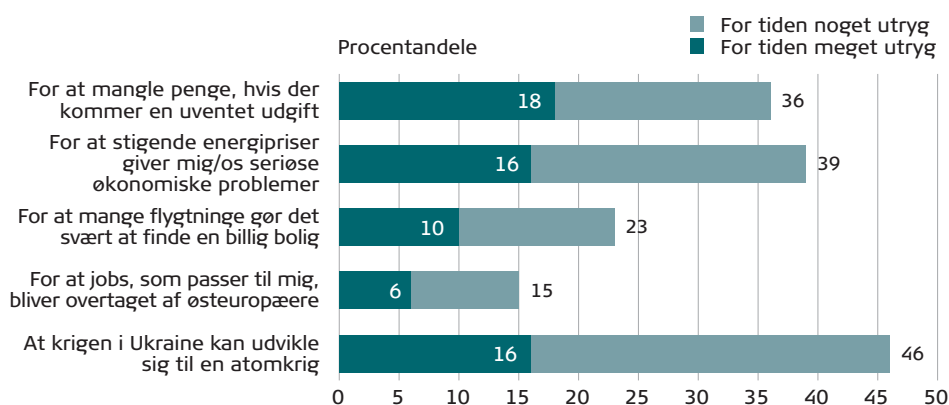
Bag tallene ligger naturligvis en masse forskydninger i begge retninger. Bl.a. var økonomi og beskæftigelse på mange måder usikker i krigens første halvår. I marts 2023 var økonomien glohed, hvilket får utrygheden til at fordampe hos mange mennesker. Det ændrer selvfølgelig ikke på, at andre i det seneste år har oplevet deres økonomiske reserver og levestandard få et mærkbart dyk, der har sat negative aftryk i deres tryghed.

Tryghedsscoren

Den generelle tryghed beregnes som et gennemsnit for *alle* svarpersoner, og altså ikke kun de utrygge. Det sker på basis af svarene på følgende spørgsmål: "På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er 'Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag' og hvor 7 er 'Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag', hvor tryk føler du dig så?" Denne 7-punkts-skala omregner vi til en skala fra 0-100, hvor skalaens punkt 1 sættes lig med 100 og 7 lig med 0. Gennemsnittet omregner vi til et indekstal = tryghedsscoren. Jo tættere på 100, jo mere trygge.

Nogle af de tendenser, der trækker trygheden ned, er opfanget i figur 1.

Figur 1 – Krigens utrygheder

Spørgeformulering: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv, hvor utryk du for tiden er over for disse problemer. Svarmuligheder: For tiden slet ikke utryk. For tiden kun lidt utryk. For tiden noget utryk. For tiden meget utryk. For tiden ikke relevant for mig. Ved ikke / ønsker ikke at svare. Andel for tiden noget og meget utryk er lagt sammen ud for søjlerne. Antal svar: 2.035.

Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukraine-krigen marts 2023.

De færreste forudså i sommeren 2021, at energiregningerne snart ville løbe løbsk, og spørgsmålet indgik af samme grund ikke i Tryghedsmålingen.

I marts året efter havde prisstigningerne ikke desto mindre taget pusten fra knap hver anden: 45 pct. var utrygge for, at energiregningen ville give dem "seriøse økonomiske problemer", og halvdelen af de utrygge (22 pct.) erklærede sig *meget* utrygge.

Et år senere er energipriserne stadig en alvorlig kilde til utryghed, selvom utrygheden ikke har fat i helt så mange: 39 pct. er utrygge, 16 pct. er meget utrygge.

Udviklingen fra tiden før krigen ses, når der spørges til utrygheden for at mangle penge til en uventet udgift.

I sommeren 2021 var 23 pct. utrygge for uventede regninger. I marts 22 gjaldt det 10 procentpoint flere – altså 33 pct. – og **i denne undersøgelse et år senere rammer denne utryghed ikke mindre end 36 pct. af befolkningen**. Selvom krigen altså ikke har rokket meget ved den generelle tryghed, er den *økonomiske tryghed* ikke, hvad den har været (se også kapitel 2).

At østeuropæere overtager "job, der passer til mig" har i tidligere tryghedsmålinger vist sig at skabe utryghed blandt nogle grupper af lønmodtagere. Andelen af utrygge blandt samtlige svarpersoner er vokset fra 13 pct. i sommeren 2021 til 15 pct. marts 2023. Det er navnlig ukrainske kvinder, der har fået arbejde i Danmark efter krigen og væksten i andel utrygge ser netop især ud til at være sket blandt kvinderne, selvom forskellen mellem kvinder og mænd er for lille til at være signifikant³.

Helt genereret er her tale om en af de få utrygheder, der især rammer mændene, nemlig 21 pct. af de mandlige lønmodtagere mod 14 pct. af de kvindelige lønmodtagere.

23 pct. er utrygge – og 10 pct. meget utrygge – for, at "de mange flygtninge gør det sværere at finde en billig bolig". Det er en smule flere end de 21 pct., der gav udtryk for det samme i marts 2022.

Denne form for utryghed må antages at være mest udbredt blandt de yngste, hvor relativt flere er på udkig efter billige boliger. Det er faktisk også tilfældet: Holder man ved-ikke-svarene udenfor svarer en tredjedel af de under 30-årige, at de er meget eller noget utrygge på dette punkt, mens de øvrige aldersgrupper har omtrent en fjerdedel utrygge her.

3 Kvinder og børn udgjorde 85 pct. af de ca. 31.400 indvandrere af ukrainske statsborgere i 2022, mens 4.600 udvandrede. Knap 1.000 af de indvandrede var over 70 år. Af de ukrainske statsborgere, som er omfattet af særloven om ukrainere, var 6.800 personer i lønmodtagerbeskæftigelse i december 2022. Heraf 4.700 kvinder og 2.200 mænd. Ca. 1.200 fandt ansættelse i hoteller og restauranter og ligeledes 1.200 i branchen, der blandt andet omfatter rengøring og vikarbureauer. Ca. 1.000 fik job i landbruget og 700 i hhv. handel og industri. Se: Danmarks Statistik 24. februar 2023: 31.400 ukrainske statsborgere indvandrede til Danmark i 2022. 4.600 udvandrede.

Selvom de unge ikke er ene om at lede efter billige boliger, må man antage, at det ikke er så mange, der oplever, at de er i en utryg klemme. Fx kan kritik af dyre huslejer og generel skepsis over for flygtninge tænkes at påvirke svaret.

Som nævnt er det især nære problemer, der har fået utrygheden til at vokse på nogle punkter siden invasionen af Ukraine.

En undtagelse kunne være truslen om, at krigen kan eskalere til atomkrig mellem Rusland og de vestlige magter. Det er en trussel, det er svært at benægte fuldstændigt. Det er også sandsynligt, at nogle oplever risikoen for atomar udslettelse som meget reel – fx nogle af dem, der brugte deres ungdom på at demonstrere mod atomoprustning i 1960'erne og 1980'erne.

Indtrykket bekræftes, når man ser den nederste søjle i figur 1: Atomkrig fremstår her som den mest udbredte utryghed overhovedet.

Andelen er en smule mindre end da samme spørgsmål blev stillet i maj 2022, da præsident Putin i flere taler havde antydnet, at atomvåben kunne komme i brug. 49 pct. angav i marts 2022, at de var noget eller meget utrygge på det punkt. At atomtruslen fylder, bekræftes af en undersøgelse fra januar, hvor befolkningen blev bedt om rangordne de risici, de oplever ved krigen. I denne rangorden har 36 pct. atomkrig øverst – over risikoen for bl.a. økonomisk krise og jobtab, højere leveomkostninger og energipriser, flygtningepres, russiske cyberangreb eller brug af kemiske våben. Yderligere 17 pct. giver atomkrigen andenpladsen i rædselskabinettet⁴.

Det hører dog med i billedet, at de fleste nøjes med at erklære sig "noget utrygge" her, ligesom det ikke er helt klart, hvad vi skal lægge i svarene fra de 16 pct. *meget* utrygge. Nogle kan f.eks. vælge at svare sådan, fordi truslen om dommedag næsten lægger op til at bruge de ekstreme svarmuligheder, også selvom svarpersonen måske ikke opfatter risikoen som så realistisk eller nærværende, at de bliver direkte utrygge.

⁴ Danmark er i øvrigt det land af i alt ti europæiske lande, hvor den største andel giver atomtruslen en topplacering. Se: Iben Tybjærg Schacke-Barfoed og Rasmus Egmont Foss, Tænk tanken Europa og European Centre for Foreign Relations. Januar 2023 <https://think.europa.dk/meningsmaaling/2023-03-ny-meningsmaaling-danmark-er-blandt-europas-hardliners-i-synet-paa-krigen>

En anden sammenligning mellem nationer, der i øvrigt genbruger flere af Tryghedsmålingens spørgsmål, findes her: <https://www.theguardian.com/world/2022/oct/14/westerners-in-no-mood-for-concessions-to-russia-in-ukraine-poll-finds>

Samfundsbekymringer

I den forstand minder atomtruslen mere om de samfundsmæssige bekymringer, som krigen mildt sagt har givet anledning til – og som har givet anledning til vrede, solidaritet og offervilje – men altså ikke til generel utryghed i Danmark.

Går vi tilbage til sommeren 2020, da covid-19 stadig fremstod som danskernes hovedbekymring, bekymrede det 42 pct., at "Rusland truer sine nabolande". Tryghedsmålingen fandt samme niveau – 45 pct. – i Tryghedsmålingen sommeren 2021, da Ruslands besættelse af Krim og lavintensitetskrigen var ved at være gamle nyheder.

Efter den store invasion i februar 2022 blev andelen næsten fordoblet. I marts 2022 fandt 80 pct., at de russiske trusler mod nabolandene var bekymrende, heraf var 42 pct. meget bekymrede. I maj 2022 faldt andelen lidt til 70 pct. Et år efter i marts 2023 angiver 73 pct., at Ruslands forhold til sine naboer bekymrer dem. 29 pct. er meget bekymrede, mens næsten ingen – 3 pct. – slet ikke deler bekymringen.

Bekymringen for Kina stiger også, omend i et mindre dramatisk tempo. I 2019 tilsluttede 40 pct. sig bekymringen for, at "Kina med tiden kommer til at dominere hele verden". I marts 2022 nåede andelen 47 pct. Det faldt en smule i maj, men i marts 2023 er hver anden blevet bekymret på det punkt (18 pct. er endda meget bekymrede).

Også synet på USA bevæger sig. I 2020 da USA's præsident stadig hed Donald Trump, bekymrede det 55 pct. af befolkningen, at "USA ikke længere er en troværdig allieret". Andelen blev halveret til 26 pct. i marts og 28 pct. i maj i præsident Bidens første regeringsår, der vitaliserede NATO-alliancen omkring forsvaret af Ukraine. Men måske er tilliden ikke helt så urokkelig som i gamle dage – bl.a. på grund af muligheden for endnu en runde med trumpister i Det Hvide Hus. I hvert fald er der lidt flere i marts 2023 – nemlig 32 pct. – der nærer bekymring for, om forholdet til USA er langtidsholdbart.

Bekymringen for den russiske nabo har mange facetter. Lidt over halvdelen (53 pct.) ser en trussel for, at "samfundet rammes af ødelæggende cyberangreb fra Rusland" – samme niveau som ved invasionens begyndelse i marts 2022. Lidt færre er nervøse for, at Danmark inddrages militært (i en mere traditionel forstand) – 46 pct. i marts 2023 er nervøse for, at Danmark inddrages i krig mod 52 pct. året før. Også bekymringen for

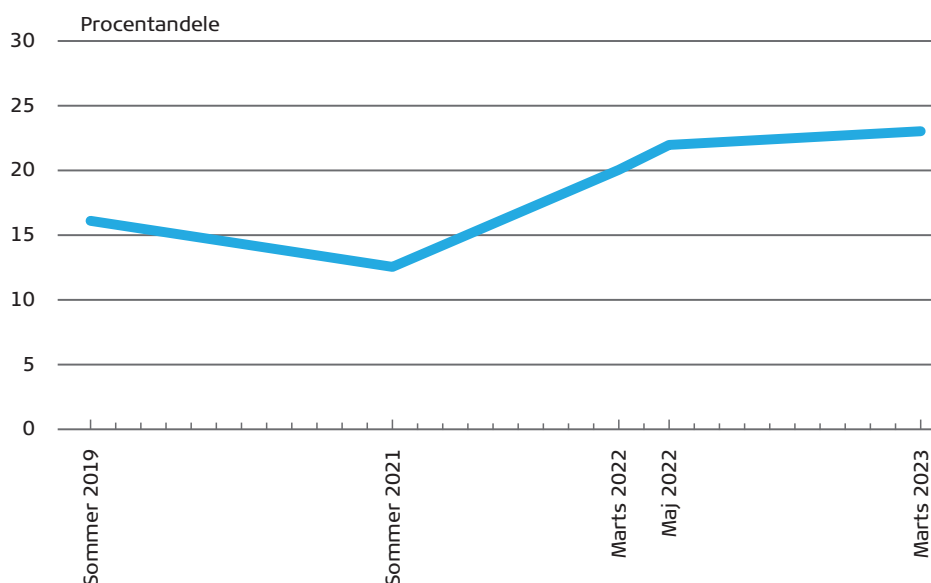
forsvarets kampkraft skrumpede en smule i løbet af krigens første år til 44 pct. i alt (heraf 14 pct. meget bekymrede). Det er bemærkelsesværdigt i betragtning af den massive dækning – muligvis opfattes forsvarets problemer ikke som et aktuelt presserende problem, men som et, der kan rettes op på i de kommende år. Den russiske bjørn virker noget medtaget, så truslen mod Danmark er næppe overhængende.

Derimod bekymrer det fortsat tre ud af fire i marts 2023, at priserne kan stige meget, og to ud af tre er bekymret for, at krigen i Ukraine kan udløse en ny økonomisk krise – samme niveau som i marts 2022.

2. Krigen og husholdningsregnskabet

Som vi så i sidste kapitel er et stort flertal bekymret for samfundsøkonomien, men et stort mindretal er desuden utrygge for deres privatøkonomi. Navnlig prisstigningerne har skabt utryghed for privatøkonomien, som vi så ovenfor. Den andel, der betegner situationen i deres husstand som utryg eller meget utryg, nåede et historisk lavpunkt i sommeren 2021 med 12,5 pct. I marts 2023 er andelen næsten fordoblet til 23 pct. – langt over de 19 pct., der blev målt i 2013, finanskrisens værste år⁵.

Figur 2 – Økonomisk utrygge husholdninger

Spørgeformulering: Hvor tryk eller utryk vil du overordnet set betragte den nuværende økonomiske situation i din husstand? Svarmuligheder: Meget tryk, Tryk, Hverken tryk eller utryk, Utryk, Meget utryk. Ved ikke/Ønsker ikke at svare. Andelen af utrygge og meget utrygge er lagt sammen. Antal svar 2.035.

Kilde: Tryghedsmålingerne, inkl. særmåling om Ukrainekrigen marts 2023.

⁵ I en særmåling af trygheden blandt grupperne i arbejdsstyrken, inkl. grupperne, der er registreret som midlertidigt uden arbejde, nåede andelen astronomiske 26 pct. i november 2022.

Den voksende utryghed for store og uventede regninger for energi mv. har med andre ord skabt en mere generel utryghed for økonomien i en hel del familier.

Det afspejler blandt andet, at prisstigningerne har ramt ret forskelligt.

17 pct. af svarpersonerne angiver f.eks., at deres udgifter er vokset med mindre end 1.000 kr. pr. måned. For 47 pct. ligger merudgiften under 2.000 kr. månedligt, men ca. 10 pct. har måttet finde mere end 3.000 kr. ekstra i husholdningsbudgettet. Blandt de sidste svarer ca. 40 pct., at prisstigningerne i høj eller meget høj grad har givet dem økonomiske vanskeligheder.

Det siger sig selv, at de højeste indkomster har klaret sig forholdsvis bedst. Blandt kontanthjælpsledige, sygedagpengemodtagere og personer i ressource- eller jobafklaringsforløb er det omvendt ca. hver tredje, der har set de økonomiske problemer tårne sig endnu højere op. Derimod er der kun små variationer mellem faglærte og ufaglærte og mellem højere og lavere funktionærer. Vi finder heller ikke systematiske forskelle mellem by og land, hvor færre har fjernvarme, og flere har længere køreafstande.

Derimod slår alder kraftigt ud. Jo længere man kommer over de fyrre, jo mindre er sandsynligheden for at føle sig hårdt ramt af prisstigningerne – mens sandsynligheden omvendt vokser, jo yngre man er. De ældre er i gennemsnit mere velpolstrede og har måske også oftere en livserfaring, der hjælper dem at sætte tæring efter næring. To tredjedele af 50+-årige er således kun ramt "i mindre grad" – i gruppen under 25 gælder det om-trent halvt så mange.

At hver femte (19 pct.) af gruppen i 30'erne oplever, at de ramt i høj eller meget høj grad, er bemærkelsesværdigt. Det peger ikke mindst på de udgifter, der følger af at have børn.

For gifte/samlevende med børn er det uden målbar betydning, om de har et eller to børn. Men hvis de har mere end to børn kan færre end 50 pct. sige, at de kun er ramt "i mindre grad".

Singler med børn har det rimelig hårdt med prisstigningerne, uanset hvor mange børn de har. De enlige mødre er allermest påvirket. 26 pct. svarer, at prisstigningerne i høj eller meget høj grad har givet økonomiske problemer, og 30 pct. svarer, at det er tilfældet i nogen grad. Kun 35 pct. er påvirket i mindre grad.

3. Synet på krigen og Danmarks rolle

Befolkningen i Danmark har ikke været meget i tvivl om, hvilken side der bærer ansvaret for krigen i Ukraine – og hvem der bør have sympatien på sin side.

I målingen i marts 2022 tilkendegav i alt 91 pct., at Rusland er eneansvarlig (75 pct.) eller i hvert fald bærer hovedansvaret for, at konflikterne mellem de to lande har udviklet sig til invasion og åben krig.

At Danmark skulle indtage en neutral position i krigen, var der heller ikke meget støtte til. 20 pct. er helt eller delvis enige i det, og det har ikke ændret sig sammenlignet med de to foregående målinger. 55 pct. er til gengæld helt eller delvis uenige i synspunktet.

Men hermed kan vi også konstatere, at den overvældende opbakning til Ukraine dækker over et væld af nuancer, hvilket også kommer til udtryk i svarfordelingen på andre spørgsmål.

Det er således kun 46 pct., der finder at Vesten "hurtigst muligt bør skrue op for våbenforsyningerne til Ukraine". 39 pct. er uafklarede.⁶ Til gengæld støtter 66 pct. de økonomiske sanktioner mod Rusland. Og beder man svarpersonerne tage stilling til, om ukrainerne bør afstå Krim for at få fred med russerne, svarer tre ud af fire nej. Det ses i figur 3 (til højre).

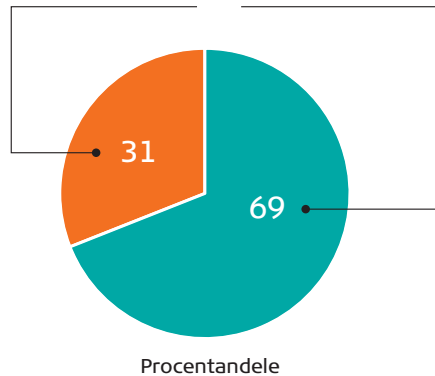
Det er en smule flere end i marts 2022, da 29 pct. hældede til at Ukraine bør afstå Krim. Omvendt er der flere end for et år siden (31 pct. mod 18 pct.), der synes at ukrainerne bør affinde sig med, at de ikke bare kan melde sig ind i NATO.

6 7 pct. er lodret imod at skrue op for vestlige våbenforsyninger hurtigst muligt og yderligere 8 pct. er delvis uenige i at Vesten bør skynde sig mere her.

Figur 3 – Fredens pris

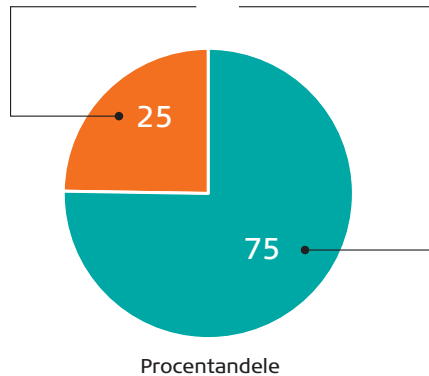
A: Hvis det skal til for at sikre freden, må Ukraine acceptere, at landet ikke bare kan melde sig ind i NATO

B: Som selvstændigt land kan Ukraine ikke leve med, at Rusland forsøger at hindre medlemskab af NATO

A: Hvis det kan sikre freden, bør Ukraine leve med Ruslands erobring af blandt andet Krim-halvøen

B: Som selvstændigt land kan Ukraine ikke leve med, at Rusland overtager dele af landet

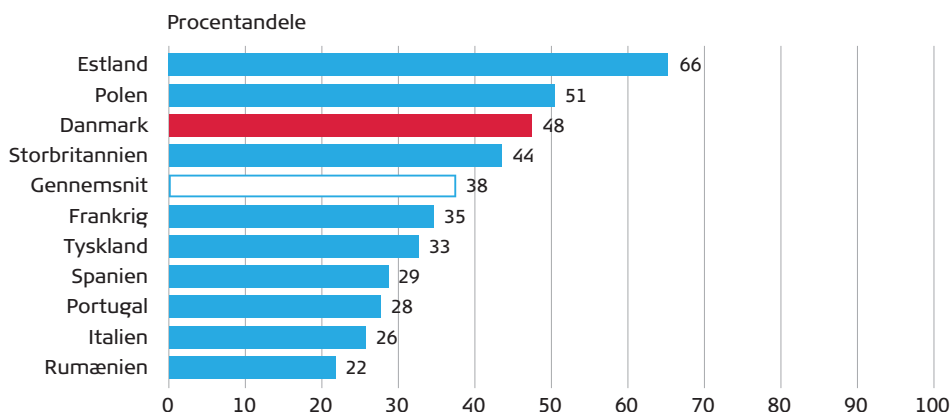
Spørgsmål: Hvilket af de to synspunkter her kommer tættest på dit eget (selvom du ikke måske ikke er helt enig)? Se figuren.

Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukrainekrigen marts 2023.

At lidt flere finder, at Ukraine kan opnå en fredsløsning uden at afgive Krim eller andre erobrede områder, kan evt. forklares med, at Ukraine har klaret sig langt bedre militært end mange forudså ved krigen start. Blandt svarpersonerne finder 41 pct., at det ikke længere virker usandsynligt at Ukraine kan vinde krigen (det er der dog stadig 13 pct., der ikke tror på). Hvorfor flere finder, at NATO-medlemskab måske ikke er vejen frem, har vi ikke noget bud på. Og de mindre forskydninger nævnes mest for god ordens skyld: Som helhed er holdningsbilledet lige så stabilt proukraisinsk og antirussisk som for et år tilbage.

De dominerende holdningsmønstre minder om dem, man finder hos befolkningerne i det atlantisk orienterede Nordeuropa og Baltikum. Det blev bl.a. vist i en analyse fra januar, som figur 4 er hentet fra. Til gengæld er der langt til Sydeuropa.

Figur 4 – Danskerne er blandt Europas 'hardliners'

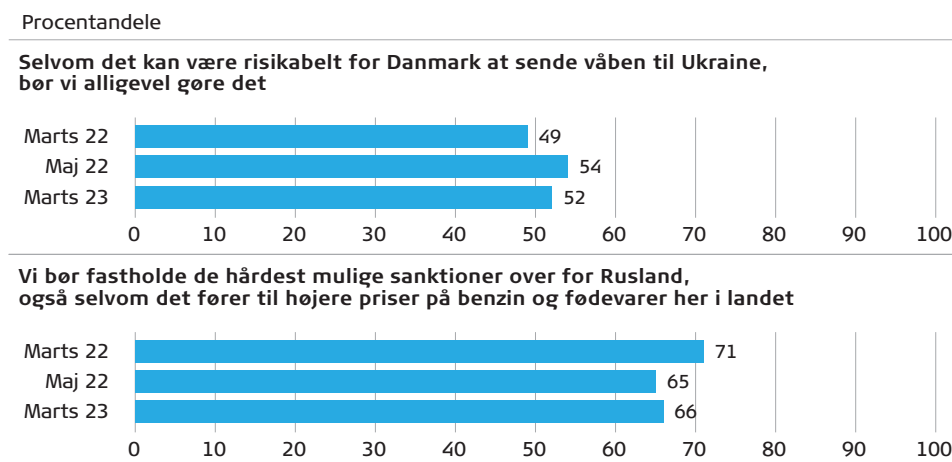
Andel, der tilslutter sig synspunktet: Ukraine har brug for at genvinde hele sit territorium, selvom det betyder en længere krig eller at flere ukrainere bliver dræbt eller drevet på flugt.

Kilde: Tænketanken Europa og European Centre for Foreign Relations. Januar 2023 (Se note 1)

Et par måneder efter Ruslands invasion forudså mange kommentatorer, at der ville indtræffe en såkaldt *Ukraine fatigue*, hvis krigen trækker ud. Selvom krigen har været længere, end de fleste nok regnede med, høres dette synspunkt ikke så ofte længere (måske kommentatorerne selv er blevet trætte af forudsigelsen).

De svar, der er gengivet i figur 5, tyder ikke på, at befolkningen i Danmark skulle være trætte af at støtte Ukraine. Figuren viser andelen, der er helt enige og enige i henholdsvis våbenhjælp og sanktioner.

Figur 5 – Våben og sanktioner

Kilde: Trykghedsmåling. Særmåling om Ukrainekrigen marts 2022, maj 2022 og marts 2023.

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i de følgende synspunkter? (Se figuren)

NB: I de to målinger fra 2022 blev der spurgt til at "indføre" i stedet for at "fastholde" de hårdest mulige sanktioner.

Når det drejer sig om at sende våben til Ukraine, måler vi en smule større tilslutning end i marts 2022 – måske igen fordi flere tror, at de faktisk kunne nytte. Til gengæld finder vi lidt mindre tilslutning til sanktioner.

Hovedindtrykket er dog også her stor stabilitet. Ca. halvdelen vil sende våben. 20 pct. er helt eller delvis imod, mens 28 pct. ikke giver udtryk for en holdning. Ca. to tredjedele vil sanktionere russerne og kun 13 pct. er mere eller mindre modstandere af tanken. 24 pct. tager ikke stilling.

Køn og verdenssyn

Det generelle billede dækker over både holdningsmæssige nuancer og demografisk variation. Det bliver tydeligere, hvis vi **ikke** sammenlægger dem, der støtter Ukraine fuldt ud med dem, der har deres forbehold – de *delvist* enige.

Til holdningsbilledet hører også, at forholdsvis mange *ikke* har en holdning til nogle af spørgsmålene – eller ikke ønsker at give udtryk for dem.

Især viger mange tilbage fra spørgsmål, der handler om våben og militærmagt. Det ses fx, når vi ser nærmere på spørgsmålet i figur 5 om at sende våben fra Danmark til Ukraine.

43 pct. af kvinderne er enige/helt enige i, at det skal vi gøre – mod 62 pct. af mændene. Men kun 19 pct. af kvinderne er helt enige mod dobbelt så mange (39 pct.) blandt mændene.

Der er også en betydelig forskel i figurens andet spørgsmål, der handlede om støtten til de hårdest mulige sanktioner. Det er 31 pct. af kvinderne helt enige i, mod 45 pct. af mændene. Forskellen er altså en af de mindre, men generelt og gennemsnitligt er kvindernes holdninger blødere end mændenes i disse spørgsmål.

Deler vi op efter svarpersonernes partivalg, finder vi i ikke en eneste vælgergruppe, hvor et flertal er imod sanktioner eller våbenhjælp. Men variationerne er ikke desto mindre tydelige, og de traditionelle fløje findes ikke rigtigt.

Størst modvilje mod våbenhjælpen ses hos dem, der stemmer på Nye Borgerlige, hvor lige mange (40 pct.) er for og imod. Samme tendens findes i svagere udgave hos Dansk Folkepartis vælgere med 45 pct. for og 34 pct. imod våbenhjælpen. Danmarksdemokraterne har med 25 pct. tredjeflest

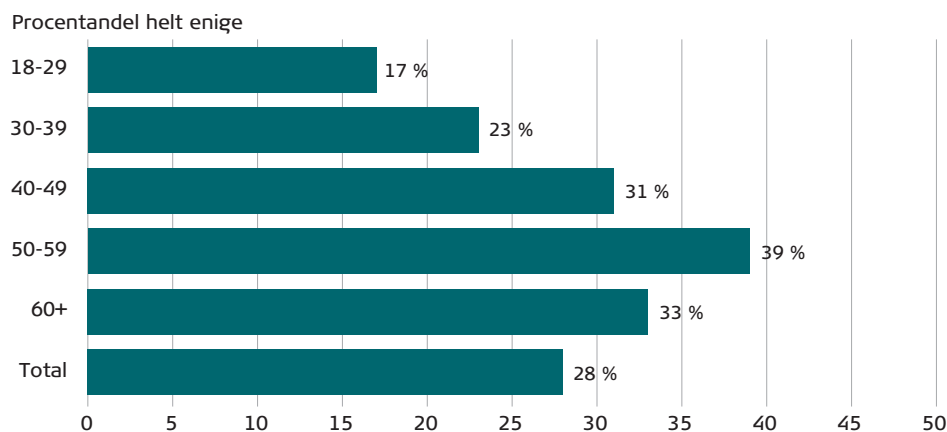
modstandere, hvorimod de traditionelt antimilitaristiske radikale kun kan mønstre 9 pct. modstandere af våbenhjælpen i sit vælgerkorps.

Enhedslisten og SF har begge relativt få rigtigt overbeviste tilhængere, men også ret få modstandere og dermed forholdsvis mange, der er delvis for eller uafklarede mht. våbenhjælp. Når det kommer til sanktioner, er begge partier til gengæld på barrikaden – kun overhalet af Alternativets vælgere, hvor 56 pct. er helt med på de hårdest mulige sanktioner, og kun 7 pct. er imod samme. Flest sanktionsmodstandere findes også her hos Nye Borgerliges vælgere (31 pct. i vores på dette punkt ret lille stikprøve).

De 18-29-årige ligger et stykke under gennemsnittet, når det gælder støtten til dansk våbenhjælp: 41 pct. Det samme gælder i mindre grad de 30-39-årige, hvor 46 pct. støtter våbenhjælpen. Det er i begge tilfælde to-tre gange så mange som dem, der erklærer sig uenige i den (en meget høj andel tager ikke stilling), men det er også et pænt stykke fra gennemsnittet på 55 pct. i hele befolkningen.

Forskellen bliver endnu tydeligere, når man ser på aldersfordelingen af dem, der er *helt* enige i, at Danmark bør støtte Ukraine med våben.

Figur 6 – Unge tøver

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i de følgende synspunkter? Selvom det kan være risikabelt for Danmark at sende våben til Ukraine, bør vi alligevel gøre det. Svarskala: Helt enig, Delvis enig, osv.

Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukrainekrigen marts 2023.

De ramte og de utrygge

Det spiller en tydelig rolle, hvor hårdt man føler sig ramt af prisstigningerne i det seneste år. Der er betydeligt flere af dem, der melder om en stor forøgelse af udgifterne, der også føler sig ramt. Oplevelsen af at være hårdt ramt betyder i næste omgang noget for, hvordan man ser på dansk våbenhjælp og sanktioner.

I gruppen, der slet ikke har haft det svært med ekstraudgifterne, står 51 pct. helt bag de hårdest mulige sanktioner, og yderligere 25 pct. er delvis enige. Blandt dem, der selv føler sig af ramt af prisstigningerne "i meget høj grad", er 32 pct. helt enige, og dertil kommer 18 pct., som erklærer sig delvis enige i "de hårdest mulige sanktioner over for Rusland, også selvom det fører til højere priser på benzin og fødevarer her i landet".

Støtten til Ukraine er altså ikke forbeholdt mennesker med god økonomi. Den er bare mere udbredt her. Også blandt dem, der oplever sig hårdest ramt, er der dobbelt så mange tilhængere som modstandere af sanktionspolitikken.

Tendensen er tilsvarende tydelig, når vi holder støtten til Ukraine op mod utrygheden for uventede udgifter. Igen er der 75 pct. for sanktioner blandt dem, der slet ikke nærer den utryghed mod 63 pct. tilhængere blandt dem, der gruer for de pludselige regninger.

Det samme gælder andre økonomiske risici, der kan lure forude⁷, såvel som den generelle økonomiske tryghed for husstanden, som blev vist i figur 2.

Blandt de trygge har vi ca. 60 procents tilslutning til våbenleverancer og 70-80 pct. bag de hårdest mulige sanktioner. Der er også flertal for begge dele blandt de utrygge. Selv blandt de mest utrygge er der flere tilhængere end modstandere. Men det "relative flertal" er temmelig beskedent, når det gælder sanktioner og endnu mindre, når vi spørger til deres syn på våbenleverancer.

⁷ Blandt dem, der slet ikke frygter at miste deres job, støtter 63 pct. våbenhjælp, men er man noget eller meget utryg for sit job, er det mindre end 50 procent sandsynligt, at man støtter danske våbenleverancer til Ukraine.

4. Støtten til Ukraine er stadig en folkesag

Den massive tilslutning til sanktioner, selv når de har mærkbare konsekvenser, hænger sammen med en opfattelse af, at "vi alle sammen er nødt til at bære vores del af byrderne på grund af Ruslands krig i Ukraine". Det synspunkt tilslutter 23 pct. sig helt og i alt 57 pct. inklusiv de delvist enige. 28 pct. svarer neutralt eller ved ikke. 15 pct. er mere mindre eller uenige.

Der er altså overvejende tilslutning til princippet, selvom vi nok også rammer i overkanten med spørgeformuleringen, der har indbygget en moralsk appel, som mange nok har svært ved at afvise fuldstændigt.

Vi får lidt flere nuancer frem med følgende udsagn: "Staten burde kompensere folk som mig mere for de stigende priser". Her er det kun 28 pct., der *ikke* finder, at "staten" burde betale mere af omkostningen. 20 pct. synes bestemt, at de burde have bedre kompensation fra fælleskassen, og yderligere 20 pct. er delvis enige.

Det er nærliggende at tro, at ønsket om bedre offentlig kompensation kan hænge sammen med, om man føler sig særlig hårdt ramt af det sidste års prisstigninger (jf. sidste kapitel).

Der er faktisk også en sammenhæng, men den er forbløffende svag.

Blandt dem, der har mistet under 1.000 kr. om måneden, finder 34 pct., at det var rimeligt med statslig kompensation. Blandt de hårdest ramte, der har mistet over 5.000 kr. pr. måned svarer 57 pct., at de burde kompenseres.

Omvendt er der altså 28 pct. af de hårdest ramte, der afviser kompensation, og for de mindst ramte gælder det 40 pct.

Til gengæld spiller svarpersonens almindelige økonomiske tryghed stærkt ind på, om de synes, at de burde kompenseres eller ej (se definitionen i forklaringen til figur 2)⁸.

Ud over husholdningernes direkte omkostninger på grund af krigen har de også betalt et større beløb som skatteborgere. Det er de fleste dog indforstået med. Spørgsmålet er her stillet i to varianter, hvor svarpersoner enten bliver bedt om at tage stilling til, at den danske stat indtil videre har betalt "ca. 1.000 kr. pr indbygger" eller alternativt "ca. 6 milliarder" som følge af krigen".

Spørgsmålene giver lidt forskellig svarprofil: Når udgiften opdeles pr. borger, synes 16 pct., at staten har givet for lidt eller lidt i underkanten, mens 41 pct. synes, at der er givet tilpas. 12 pct. synes, at støtten er i overkanten og 11 pct., at der er givet alt for meget. Når vi spørger om 6 mia., synes 11 procentpoint flere (34 pct.), at staten burde have brugt mindre på sagen (18 pct. synes, at 6 mia. er alt for meget. Det er faktisk bemærkelsesværdigt, at flere er imod, når det gøres op for samfundets fælleskasse, end når det tydeliggøres, hvor meget de selv betaler. Det er tydeligvis også et spørgsmål, hvor holdningen afhænger meget af konteksten. Havde vi i stedet henvist til, at udgiften er noget mindre end det årlige budget i Roskilde Kommune – eller under en tredjedel af kompensationen til minkavlerne – havde endnu flere måske fundet den passende.

Der er en tydelig sammenhæng mellem dem, der finder udgifterne for høje, og dem, der er afvisende over for at sende våben – ligesom dem, der gerne sender våben, er mindre kritiske overfor den danske stats udgifter til krigen i Ukraine. 60 pct. af dem, der mener, at den koster alt for meget, er uenige i at sende våben. Kun 10 pct. er helt enige i at sende våben.

Blandt dem, der omvendt synes at vi ofrer alt for lidt, er 72 pct. helt enige i at sende våben. Kun 10 pct. er uenige. Vi kan ikke vide, om det er synet på udgiften, der gør nogle tilbageholdende med våbenleverancerne, eller om det omvendt er ønsket om at holde igen med våben, der får dem til at finde udgiften alt for stor. Formentlig er det ikke et enten-eller.

Sammenhængen er i øvrigt mindre tydelig, når vi ser på gruppen, der finder at de statslige Ukraine-udgifter er "lidt i overkanten". I den gruppe er

8 Styrken i en statistisk sammenhæng kan udtrykkes med en såkaldt korrelationskoefficient (eta). Eta er 0,144 i det første tilfælde og 0,358 i det andet. Begge sammenhænge er med andre ord klart signifikante, men den første forklarer kun 2 pct. af variationen i svarene, mens den sidste forklarer 13 pct., hvilket er temmelig højt for en undersøgelse af denne type.

12 pct. helt enige og 27 pct. delvis enige i at sende våben. Kun 27 pct. er helt eller delvis uenige. Der er altså flere tilhængere end modstandere af at sende våben – også blandt dem, der synes at det godt nok er lidt for dyrt.

Under alle omstændigheder kan vi roligt konkludere, at et pænt flertal accepterer de beløb, som regering og Folketing har valgt at ofre på Ukraine.

De ukrainske flygtninge

Regeringen forudså i månederne efter invasionen, at måske op imod 100.000 ukrainere kunne søge tilflugt i Danmark. Indtil videre er der kommet ca. en tredjedel af det antal⁹, og en del er rejst tilbage igen. Antallet har dog ikke på noget tidspunkt været kontroversielt. I målingen fra marts 2022 gik et spørgsmål på, om der kunne skaffes plads til 1.000 ukrainske flygtninge i svarpersonens egen kommune. Det fandt 18 pct. ikke, men lidt flere end dobbelt så mange mente, at det kunne man nu nok.

Et andet spørgsmål lød, om det ikke er "først og fremmest nabolandene i Østeuropa og ikke Danmark, der bør tage sig af de ukrainske flygtninge." Det var hver femte (19 pct.) enig i, og det har ligget fast også i de to følgende målinger. Det samme gælder spørgsmålet om at samarbejde om fordelingen i hele EU, som to tredjedele i alle tre målinger har tilsluttet sig med små variationer.

Business as usual?

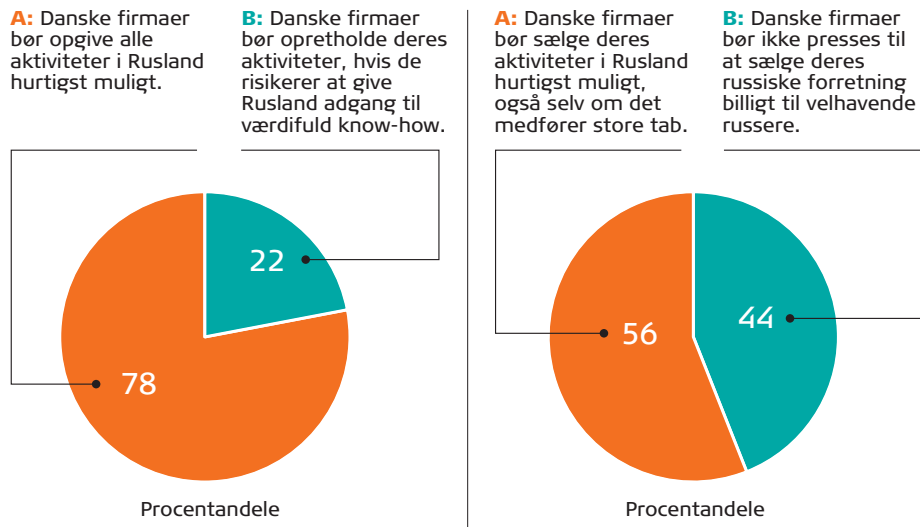
Hvis man er dansk firma med aktiviteter i Rusland, har det sidste år budt på en række vanskelige beslutninger og afvejninger.

De virksomheder, der ikke flyttede sig hurtigt, har løbet hvad man i de kredse kalder *serious reputational risks*, hvor mængden af anklager bliver omvendt proportional med mulighederne for at forklare sig. Selv hæderkronede virksomheder og hofleverandører har fået en meget unådig behandling på sociale medier.

Kritikken af virksomhederne har klangbund i befolkningen som det ses i figur 8.

9 Se note 3.

Figur 8 – De russiske forretninger

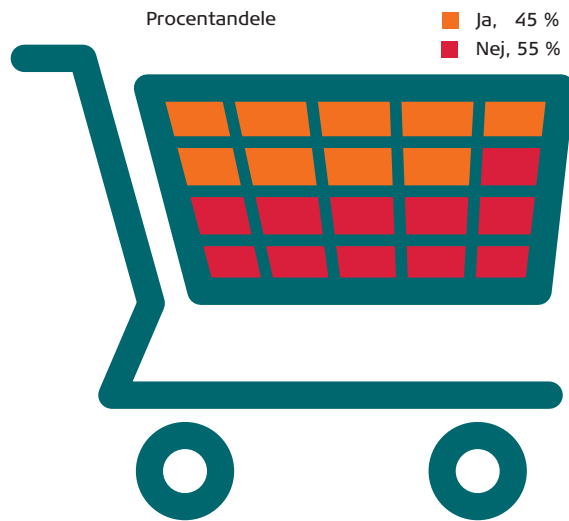
Spørgsmålsformulering: Hvilket af de to synspunkter her kommer tættest på dit eget (selvom du ikke måske ikke er helt enig)? Se i øvrigt figuren. Antal svar: 1.015.

Der er her brugt to forskellige spørgsmålsformuleringer, der hver er stillet til halvdelen af svarpersonerne. Fordelingen på spørgsmål A viser, at der ikke er den store forståelse for et firma, der skynder sig for langsomt ud af Rusland med henvisning til, at det i modsat fald forærer Rusland værdifulde forretningshemmeligheder. Omtrent otte af ti synes, at den pris må firmaet betale.

Spørgsmål B stiller svarpersonen over for et lidt sværere valg. Her er præmissen, at det danske firma lider store tab, samtidig med at rige russere vil kunne gøre en god handel (på firmaets bekostning). Spørgeformuleringen får flertallet til at skrumpe, men ikke til at tippe. 56 pct. finder at firmaet bør trække sig ud.

Den kritiske holdning til den russiske forretning er også blevet omsat i handling – jf. figur 9.

Figur 9 – Handelsboykot

Spørgsmålsformulering: Har du gjort noget af det følgende på grund af krigen i Ukraine. (Se figuren)
Svarmuligheder: Ja og nej. Andel ja har svaret ja til, at de har "undladt at købe varer fra danske virksomheder, som fortsat er aktive i Rusland." Antal svar: 2.035.
Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukrainekrigen marts 2023.

Næsten halvdelen af svarpersonerne oplyser, at de er gået udenom danske produkter fra firmaer, der har valgt at forblive i Rusland.

Svarpersonerne er også meget opmærksomme på private firmaer, der har "udnytte(t) varemanglen til at presse priserne i vejret." 40 pct. er helt enige i, at det har nogle virksomheder gjort, og yderligere 31 pct. nøjes med at være delvis enige her. Hvilke virksomheder svarpersonerne tænker på, har vi ikke spurgt til, men indsamlingen af data foregik før de kolossale overskud i visse energihandelsselskaber var almindeligt kendt.

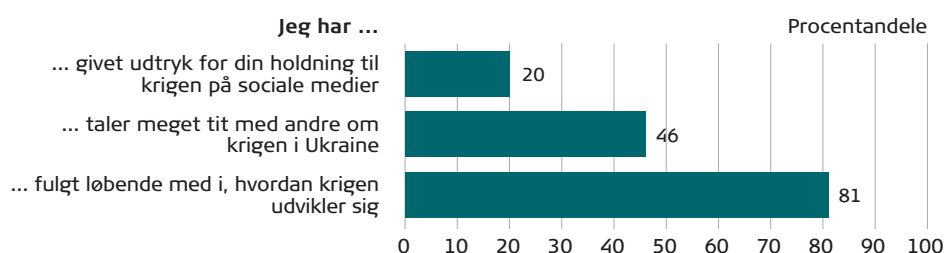
Medleven i Ukrainekrigen

Tryghedsmålingen i maj 2022 kortlagde, hvordan befolkningen i Danmark forsøger at leve med i det ukrainske skæbnedrama. Konklusionen blev, at solidariteten med Ukraine har udviklet sig til den største folkesag i mands minde.

Spørgsmålene er gentaget i marts 2023 for at få en fornemmelse af, om danskernes deltagelse har udviklet sig kvantitativt eller kvalitativt i de seneste ti måneder. Der skelnes mellem "de opmærksomme", der følger løbende med i krigen, "de engagerede" i det praktiske solidaritetsarbejde og "bidragyderne", der har givet ting eller penge eller begge dele.

Størstedelen af befolkningen har fulgt med i krigen og talt med andre om det – jf. figur 10A.

Figur 10A – De opmærksomme

Spørgsmålsformulering: Har du gjort noget af det følgende på grund af krigen i Ukraine. (Se figuren)
Svarmuligheder: Ja og nej. Figuren viser andelen af ja-svar. Antal svar i alt: 2035.
Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukraine-krigen marts 2023.

Her er næsten ingen udvikling siden undersøgelsen i maj. Eneste nævneværdige ændring er en tilbagegang i den andel, der siger, at de ofte taler om krigen med andre. Det svarede 52 pct. ja til i maj mod 46 pct. i marts 2023.

Når vi spørger til dem, der har engageret sig i praktisk solidaritetsarbejde, er procenterne selvsagt mindre. Generelt er billedet, at 1-2 procentpoint flere nu angiver, at de har været engageret i den slags på et eller flere tidspunkter. Det forekommer rimeligt, at tallet kan være steget lidt, da invasionskrigen nu har været tre gange så længe som i maj 2022, men der skal et målfoto til at afgøre, om det også holder i virkeligheden. Samtidig er to nye engagementstyper kommet til i undersøgelsen, nemlig det allerede nævnte "boykot" af firmaer, der ikke opleves som solidariske med ukrainerne, og hjælp til transportopgaver til eller fra Ukraine.

Figur 10B – De engagerede

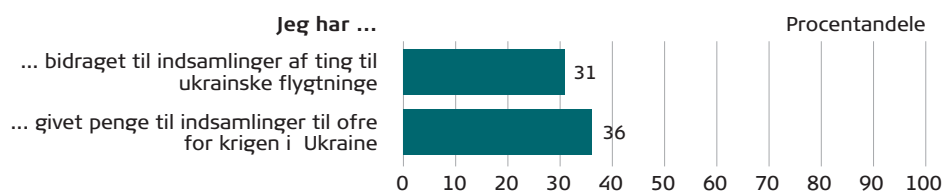

Figurforklaring: Se figur 10A

6 pct. oplyser, at de har været med til at organisere transport af mennesker eller personer. Det virker umiddelbart som et højt tal, og det minder om den spørgetekniske risiko for overrapportering, når de spørges om aktiviteter, som de gerne vil associeres med¹⁰.

Det samme gælder bidrag til indsamlinger, som ses i figur 10C.

Figur 10C – Bidragyderne

Figurforklaring: Se figur 10A

Her er der kommet lidt flere bidragydere til siden maj sidste år, da 24 pct. angav, at de havde bidraget med ting til indsamlinger, og 34 pct. at de havde doneret penge. Ret beset kunne andelen være lidt højere, hvis vi havde inddraget mindre almindelige indsamlinger af penge til militært udstyr eller til russiske oppositionsmedier.

¹⁰ I surveyforskningen betegnes fænomenet social desirability bias.

Der er et stort overlap mellem dem, der har givet penge og fx bohaver eller tøj, så vi kan ikke lægge procentandelene sammen. Alt i alt oplyser op imod halvdelen af de repræsentative svarpersoner (46 pct.), at de har bidraget på en af de to måder. I maj 2022 var tallet 42 pct.¹¹

Der er naturligvis også en masse, der optræder i mere end en af vores undergrupper. Tordenskjolds soldater er de dog langt fra. **Alt i alt rapporterer 90 pct. at de har levet med på en af de måder, vi har undersøgt**¹². Selvom der som nævnt må forventes en vis overdrivelse i svarene på den slags spørgsmål, er det umuligt at komme udenom, at sagen samler historisk bredt.

Af samme grund kan der heller ikke være enorme forskelle, når svarpersonerne deles op på køn, alder og stemmeafgivning ved valget. Men nogle er der:

Moderaternes vælgere er endnu mere **opmærksomme** end de øvrige partiers tilhængere (sådan som det blev defineret ovenfor). De Radikale og Alternativets vælgere er lidt mere **engagerede i solidaritetsarbejdet** (inkl. boykot af danske firmaer, der er blevet i Rusland), og socialdemokratiske vælgere **bidrager** sammen med Alternativets ditto mest til indsamlingerne. Nye Borgerliges vælgere – som vi møder dem i undersøgelsen her – ligger i gennemsnit væsentligt under de øvrige vælgers opmærksomhed, solidaritetsindsats og bidrag.

Aldersforskellene er også bemærkelsesværdige. Der er 39 pct. af svarpersonerne under 30, der har bidraget til indsamlinger, mod 53 pct. af de 60+-årige. 79 pct. under 40 skal tælles blandt dem, vi kalder "de opmærksomme", mod 91 pct. af dem over 60. Når det gælder praktisk solidaritetsarbejde, er de under-30-årige lidt længere fremme i skoene end 40-59-årige, men også her tager de 60+-årige teten.

11 Det totale indsamlede beløb blev i maj 2022 opgjort af DR til 1,3 mia. (inkl. bidrag fra bl.a. Danida). Der findes ikke samlede tal for, hvad de atten danske og internationale indsamlingsorganisationer i "Sammen for Ukraine" er nået op på siden.

12 Man kunne tro, at alle der engagerer sig i solidaritetsarbejde eller bidrager til indsamlinger også følger med udviklingen i krigen. Det gør flertallet også, men der er i begge de sidstnævnte grupper nogle få procent, der ikke har angivet, at de følger med.

5. Strøm og varme uden Putin

En stor del af debatten efter invasionen har drejet sig om Vesteuropas ømmeste punkt: afhængigheden af energi fra Rusland. Også danskerne vågnede som bekendt op til de magtpolitiske realiteter bag den strøm og varme, de nød godt af ude og hjemme. Det blev uholdbart at fortsætte med at hælde milliarder af euro i den russiske statskasse – og for mange blev det også uacceptabelt.

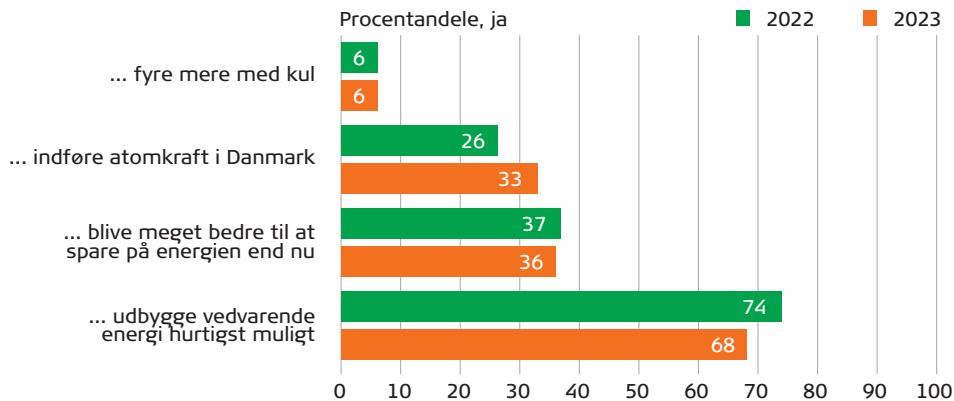
I marts 2022 spurgte Tryghedsmålingen sine svarpersoner, om de selv ville "spare på energien for at undgå gas fra Rusland". Det svarede 64 pct. ja til.

Da spørgsmålet blev gentaget i den varmere maj, svarede 60 pct. det samme – selvom spørgsmålet efter sin ordlyd handler om energi generelt, vil nogen nok opfatte det som et spørgsmål om gasopvarmning. I den kolde marts 2023 vil 65 pct. spare på energien for at undgå russisk gas (selvom gasprisen efterhånden er faldet meget sammenlignet med året før).

Svarpersonerne var også parate til store omstillinger i samfundets energiforsyning. Det er de stadig – men et par enkelte forskydninger er måske værd at bemærke. Se figur 11.

Kun et meget lille mindretal vil tilbage til kultiden – ingen ændringer her. Tilslutningen til massive energibesparelser er heller ikke ændret, selvom flere givetvis har fået blik for, hvordan de selv kan spare i praksis. Energi-
besparelser er heller ikke et spørgsmål, der for alvor har været på dagsordenen fx som følge af markante politiske udspil.

Figur 11 – For at undgå gas fra Rusland skal vi ..

Spørgeformulering fremgår af figuren. Svarpersonerne kan sige ja til flere muligheder. Antal svarpersoner i 2022 er 2069. I 2023 har 2035 fået spørgsmålet.

Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukraine-krigen marts 2022 og marts 2023.

Derimod er den beskedne tilslutning til at indføre atomkraft blevet lidt større i årets løb. 33 pct. støtter tanken nu mod 26 pct. for et år siden. Sagen er i øvrigt blevet diskuteret ganske flittigt i medierne, men også fordi planerne om at afvikle atomkraften er sat på pause i Tyskland og Sverige.

Tiltroen til udbygningen af vedvarende energi hurtigst muligt er kølnet en smule – 74 pct. så dette som en løsning om ikke som selve løsningen i marts sidste år. I marts et år senere slutter 68 pct. op om tanken.

Vi kan ikke vide, om de frafaldne seks procent har mistet interesse eller sympati for sagen, eller om de snarere har tabt troen på den grønne energiomstilling. Det er kendt, at der ikke stilles en eneste vindmølle op på land i Danmark i 2023. Det trak også store overskrifter, da regeringen i marts – kort før tryghedsmålingen – indførte et midlertidigt stop for den såkaldte "åben dør"-ordning, der skulle sikre en hurtig udbygning af havvind.

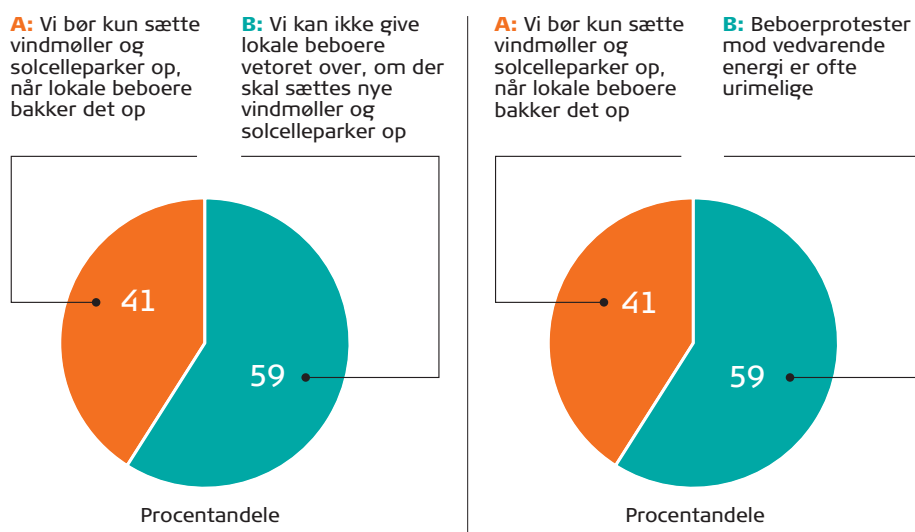
Energiomstillingen er superkompleks og involverer vældige samfundsinteresser. Den kan også blive upopulær, når den kommer tæt på borgerne, selvom problemet undertiden svulmer så meget op, at det spærrer udsigten for medier og politikere. Tryghedsmålingen i sommeren 2021 tydede i hvert fald på, at der i næsten hele Danmark var et betydeligt flertal af borgerne, der godt kunne pege på "områder i kommunen, hvor der kan opstilles vindmøller".

I målingerne efter invasionen i Ukraine blev formuleringen skærpet. Nu blev der spurgt, om svarpersonerne fandt det OK, at der blev opsat vindmøller i deres kommune. Det svarede præcis 75 pct. ja til i marts 2022, og det gør præcis 75 pct. også i marts 2023 (i målingen fra maj 2022 tilsluttede 70 pct. sig synspunktet).

Det er naturligvis lettere at svare sådan i en meningsmåling, end når der står et par oprørte naboer på trappestenen og beder om ens underskrift på den lokale protest mod et vindmølleprojekt. Men der er faktisk stor forhåndsforståelse for, at nabointeresser undertiden må træde i baggrunden.

Det ses i figur 12.

Figur 12 – Grøn omstilling eller nabofred

Spørgeformulering: Hvilket af de to synspunkter her kommer tættest på dit eget (selvom du måske ikke er helt enig)? Svarmuligheder fremgår af figuren. Antal svar: 1.015.
Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukrainekrigen marts 2023.

Når svarpersonerne stilles overfor den hårde afgørelse, finder 58,9 pct. at lokale beboere ikke kan få vetoret over, om der skal sættes nye vindmøller op eller anlægges nye solcelleparker. Det er 3,2 procentpoint flere end i maj 2022, da svarpersonerne blev præsenteret for det samme dilemma.

I lagkagediagrammet til højre har vi skærpet formuleringen lidt mere. Også her finder vi 59 pct., der afviser at lokale synspunkter altid skal sættes i første række, da "beboerprotester mod vedvarende energi ofte er urimelige".

6. Hvad vil vi ofre på forsvaret?

De tektoniske plader under verdenspolitikken bevæger sig i disse år. Ruslands imperialismen kalder på nye svar fra naboerne – og hele verden.

Men verdens store (og mindre) magter har meget andet på deres dagsorden. Ukrainekrigen har aktualiseret den europæiske alliance med USA, men amerikanerne har ikke mindst blikket rettet mod sin rivalisering med Kina.

Kina er på sin side optaget af at styrke sine positioner globalt. Geografisk betragtet styrkes Kina næsten hele vejen rundt om Europa – fra Afrika over det vestlige Asien til Arktis.

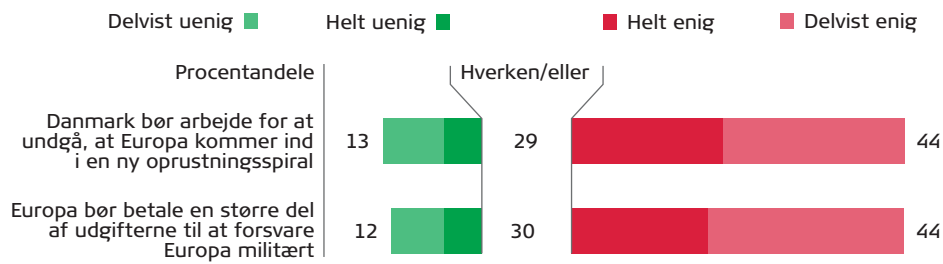
Disse udviklinger er ikke nye, heller ikke for en stor del af svarpersonerne i Tryghedsmålingen (jf. omtalen i kapitel 1 af de problemer, som vi bekymrer os om på det danske samfunds vegne). Men krigen i Ukraine har gjort dem påtrængende.

Der er sat eftertrykkelige spørgsmålstejn ved forsvaret og sikkerhedspolitikken i mange europæiske lande. Det gælder også i Danmark, der har interesser i det meste: Den støt voksende interesse for områderne nord for Grønland, Europas og Vestens forhold til Kina, migrationen fra Afrika. Samtidig har Danmark lagt sig i front i de globale bestræbelser på at begrænse klimatruslen – hvilket som bekendt kræver medspil kloden rundt.

De nye udfordringer handler først og fremmest om udenrigs- og sikkerhedspolitik, herunder handel og bistand. Men de rejser som nævnt også forsvarspolitiske spørgsmål.

Nogle af dem kan blive hundedyre både regnet i penge og (manglende) arbejdskraft. Samtidig kan de genåbne nogle for længst rømmede politiske skyttegrave. For ikke mange år tilbage hørte "oprustning" til blandt det politiske vokabulariums mest hadede begreber. For nogle er det stadig tilfældet, og for et relativt flertal er oprustning fortsat noget, der skal bekæmpes jf. figur 13.

Figur 13 – Krigsfare og byrdefordeling

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i de følgende synspunkter? Svarmulighederne: Bortset fra dem, der nævns i figuren, har svarpersonerne kunnet svare: Ved ikke/Ønsker ikke at svare. Henholdsvis 7 og 10 pct. har ikke besvaret spørgsmålet.
 Antal svarpersoner: 2.035.
 Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukrainekrigen marts 2023.

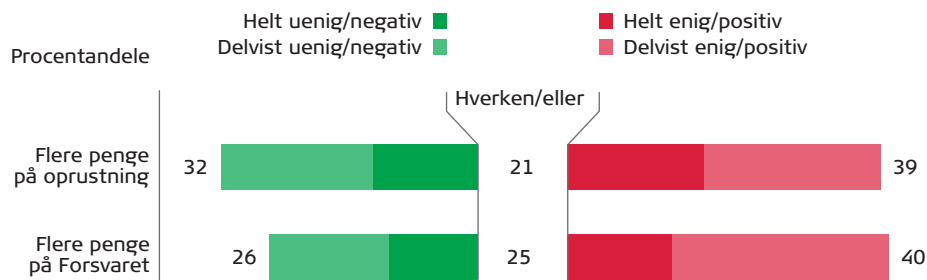
44 pct. mener, at Danmark skal arbejde for, at Europa ikke kommer ind i en ny oprustningsspiral. Kun 13 pct. er uenige. Tallene er praktisk taget de samme som i målingerne fra marts og maj sidste år.

Vi får også en – næsten på decimaler – identisk svarfordeling på spørgsmålet om, hvorvidt europæerne skal betale mere af deres eget forsvar. Flertallet vil med andre ord ikke have mere oprustning, men de synes at europæerne skal betale mere og USA mindre end i dag. Der er accept af en ny byrdefordeling. I forlængelse af Ukraine og mange års pres fra amerikanerne kan et relativt flertal af befolkningen støtte en ny byrdefordeling i NATO.

Svarpersonerne er i samme omgang blevet spurgt, om de kan støtte, at også Danmark bruger væsentligt flere penge på oprustning. Her falder støtten lidt, og kun hver sjette er *helt* enig. Samtidig er modstanden mod oprustning nu markant, og næsten på højde med den andel, der støtter mere og for 17 procent vedkommende *meget* mere oprustning.

Formuleringen er valgt for at få et indtryk af, hvor stærk modstanden er, når man anslår de militærkritiske strenge. Et andet sted i skemaet er spørgsmålet lagt ind i en anden ramme. Her henvises i stedet til forslaget om at hæve udgifterne til dansk forsvar kraftigt, og det nævnes, at et bredt flertal af politikere støtter ideen. Selvom tilliden til politikerne er beskeden, burde henvisningen til den brede enighed trække i en forsvarspositiv retning. Formuleringerne gør dog ikke den helt store forskel.

Figur 14 – Oprustning eller styrkelse af forsvaret?

Spørgsmålsformulering: "Danmark bør ikke bruge væsentligt flere penge på oprustning." Svarskala: Helt enig. Delvist enig. Hverken enig eller uenig. Delvist uenig. Helt uenig. Ved ikke/ønsker ikke at svare. OG "Et bredt flertal af politikere vil hæve udgifterne til det danske forsvar kraftigt i de kommende år. Er du grundlæggende positiv eller negativ over for denne tanke?" Svarmuligheder: Meget positiv. Overvejende positiv. Hverken positiv eller negativ. Overvejende negativ. Meget negativ. Ved ikke/ønsker ikke at svare. Antal svar: 2.035. Henholdsvis 7 og 10 pct. har ikke besvaret spørgsmålet.

Det store flertal svarer nogenlunde det samme på de to spørgsmål. Kun godt 4 pct. giver decideret selvmodsigende svar¹³. Og i begge tilfælde kan vi konstatere en temmelig lunken opbakning til de forestående investeringer i dansk forsvar, der efter regeringens udspil kan løbe op i størrelsesordenen 140 milliarder kroner over de næste 10 år. Der går kun to rigtige tilhængere på dusinet. De fleste af tilhængerne er forbeholdne, og tilsammen udgør de kun et relativt flertal. Modstanderne udgør mellem en fjerde- og tredjedel, og en anden tredjedel har enten ikke svaret (10 pct.) eller ikke tilkendegivet en holdning (25 pct.).

Vi får den internationale dimension i svarene frem i figur 13, hvor vi kombinerer svarfordelingen om forsvarsudgifter med holdningen til oprustning i Europa¹⁴. Det giver en opdeling med følgende seks typer/svarmønstre:

De stærkt forsvarsvenlige vil hæve forsvarsudgifter og vil ikke undgå oprustning.

De ret forsvarsvenlige vil hæve forsvarsudgifterne, men har ikke en klar melding i oprustningsspørgsmålet.

13 2,3 pct. er imod øgede forsvarsudgifter, men tilhængere oprustning. 2,1 pct. er neutrale, når der spørges til øgede forsvarsudgifter, men tilhængere af oprustning.

14 Det er undersøgt, om de to spørgsmål ikke i virkeligheden måler den samme holdningsdimension. Korrelationen er høj: $r = -0,625$. Meget overordnet er der tale om en dimension, men der er ret så forskellige svarfordelinger, og der er meningsfulde afvigelser, der lægger op til en klassifikation af typer frem for at lægge spørgsmålene sammen i et indeks.

De betinget forsvarsvenlige vil øge forsvarsudgifterne, men undgå en oprustningsspiral.

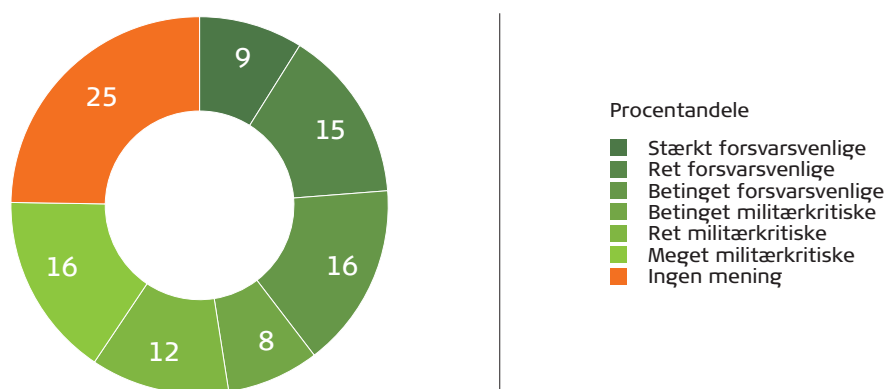
De betinget militærkritiske vil ikke betale mere til forsvaret, men er ikke optaget af den internationale oprustning.

De ret militærkritiske er imod oprustning, men neutrale når det gælder øgede forsvarsudgifter.

De meget militærkritiske vil undgå såvel oprustning som højere forsvarsudgifter i Danmark.

Endelig er der en gruppe – de orange i figuren – der ikke har givet et meningsfuldt svar¹⁵. De stærkest forsvarsvenlige har den mørkeste farve. De mest militærkritiske har den mest lysegrønne nuance.

Figur 15 – Forsvarsvenner og militærkritikere

Spørgeformuleringer: "Et bredt flertal af politikere vil hæve udgifterne til det danske forsvar kraftigt i de kommende år. Er du grundlæggende positiv eller negativ over for denne tanke? Meget positiv. Overvejende positiv. Hverken positiv eller negativ. Overvejende negativ. Meget negativ. Ved ikke." *samt* "Danmark bør arbejde for at undgå, at Europa kommer ind i en ny oprustningsspiral. Svorskala: Helt enig. Delvis enig, etc."

Kilde: Tryghedsmåling. Særmåling om Ukrainekrigen marts 2023.

15 20,5 pct. har ikke taget stilling til hverken det ene eller det andet spørgsmål. 2,3 pct. er imod øgede forsvarsudgifter, men OK med oprustning, og 2,1 pct. er neutrale på forsvarsudgifter, men OK med oprustning.

Hvis vi udelukkende tæller dem med, der har udtrykt en mening, kan vi med andre ord lige akkurat samle et flertal: 51 pct. kan støtte væsentligt højere forsvarsudgifter. I hvert fald hvis det ikke sætter gang i en ny oprustningsspiral.

Som vi også så i kapitel 3 i forbindelse med våbenhjælpen til Ukraine, er kvinderne mere militærkritiske end mændene (der omvendt er noget mere forsvarsvenlige). En stor del af forskellen består også i, at en større andel af kvinderne ikke tager stilling: 30 pct. mod 20 pct. af mændene.

Vi genfinder også aldersprofilen her – i en virkelig skarp udgave: 38 pct. af befolkningen i aldersgrupperne til og med 29 år tilkendegiver ikke en mening. Det samme gælder 33 pct. af svarpersonerne i mellem 30 og 39 år. De ældre er mere afklarede både om forsvarsbehovet og risikoen for oprustning. Måske har de i højere grad nogle erfaringer, diskussioner og mentale kategorier fra fortidens kolde krig, som de kan gribe tilbage til. Omvendt er dagens unge vokset op i en tid, hvor dræbersneglen blev set som den hastigst fremrykkende fjende mod dansk territorium.

Holdningsmønstrene bag

Nuancerne i forsvarspolitikken drejer sig ikke bare om, at svarpersonerne bogstaveligt talt ser verden – og verdenspolitikken – forskelligt.

Det handler heller ikke kun om de aktuelle forskelle i holdningen til, hvordan vi i Danmark skal forholde os til krigen i Ukraine. Analyserne viser, at begge dele betyder meget, men ingen af dem betyder alt.

Det spiller bl.a. en vigtig rolle, hvor meget svarpersonerne tror på det militære forsvar – og hvor meget vi tillid vi har til det nationale politiske system.

Svarpersonerne er blevet præsenteret for en liste med offentlige og internationale institutioner og er blevet bedt om at oplyse, hvor meget tillid de personligt har til hhv. politi, domstole, Folketinget, regeringen, EU, FN, NATO og det danske forsvar.

Derefter er resultatet blevet sammenholdt med deres støtte eller manglende ditto til højere forsvarsudgifter (defineret på grundlag af det første af spørgsmålene i figur 15) for at se, hvor stærk sammenhængen er.

Det ligger måske i forholdets natur, at vi finder en stærk sammenhæng mellem støtte til højere forsvarsudgifter og tillid til det danske forsvar.

Svarpersonerne er dog klar over, at dansk forsvar skal ses i sammenhæng med de militære allierede: Sammenhængen med tillid til NATO er endnu stærkere.¹⁶

Hvis man tror på politkerne er man også mere tilbøjelig til at gå med til højere forsvarsudgifter¹⁷. Se i øvrigt resultatet af tillidsmålingen og deres udvikling fra 2017-2023 i bilag 1.

Tidligere var holdningen til forsvarsudgifter tæt korreleret med holdninger til velfærd: "Millioner til et ubrugeligt militær, når enker og faderløse børn lider nød", som det hed på en berømt socialdemokratisk plakat fra årene efter 1. verdenskrig. Spørgsmålet er, om modvilje mod højere forsvarsudgifter også hænger sammen med frygt for en udhuling af den offentlige velfærd i dag.

Det finder vi indtil videre ingen spor af. Vi har sammenholdt tryghedsmålingens standardspørgsmål om velfærdsutryghed med holdningen til forsvarsudgifter, men finder ingen (negativ) sammenhæng¹⁸.

Videre er der spurgt direkte til, hvordan "politikerne skal finde pengene til øgede forsvarsudgifter". Spørgsmålet er kun stillet til dem, der har signaleret åbenhed over for øgede bevillinger til forsvaret.

Med andre ord: Skal skatter og afgifter sættes op? Skal befolkningen arbejde og tjene mere? Skal der spares andre steder i det offentlige? Skal staten låne pengene og øge sin gæld eller vente med udgifterne til den grønne omstilling?

Selvom svarpersonerne fik lov til at pege på så mange svarmuligheder, de ønskede, fik ingen af forslagene støtte fra meget mere end en tredjedel (36 pct. vil finansiere med offentlige besparelser). Øget arbejde og hævede skatter får støtte fra ca. hver fjerde. Udskydelse af grønne investeringer kan hver femte leve med, mens kun hver tiende går ind for at øge den offentlige gæld. Hver fjerde mener ikke, at nogen af forslagene kan bruges.

16 Styrken i den statistiske sammenhæng er som tidligere i notatet udtrykt med en såkaldt korrelationskoefficient (eta). Målet på forholdet mellem støtte til øgede forsvarsudgifter og tillid til forsvaret er eta 0,295, mens sammenhængen højere forsvarsudgifter og tillid til NATO er hele 0,375.

17 Målt på samme måde som i den foregående note er eta 0,243 for Folketinget og 0,257 i forhold til regeringen.

18 Spørgsmålet er også blevet testet på et andet datasæt vedr. folketingsvalget 2022, hvor der er spurgt konkret til, hvad det offentlige bruger for meget hhv. for lidt på. Heller ikke her findes en sammenhæng mellem præferencen for højere forsvarsudgifter og for færre udgifter til fx børnehaver, skoler, hospitaler, pensioner mv.

Og her tæller vi som nævnt kun dem, der har accepteret, at der venter væsentligt forøgede forsvarsudgifter forude. Trods dramaet om Store Bededag har befolkningen tydeligvis ikke taget hul på fremtidens prioriteringslagsmål. Måske fordi mange fornemmer, at der vil være plads til ganske store udgiftsstigninger i dansk økonomi, måske fordi behovet for dansk og europæisk militæropbygning kan vise sig at være mindre end vi frygtede i 2022, når Rusland er skrumpet til naturlig størrelse – også militært.

Ukrainekrigen år 2 – en sammenfatning

Sammenfattende viser analysen, at de store ryk i holdninger, vi kunne konstatere efter Ruslands invasion af Ukraine i februar 2022, har været varige.

Prisstigningerne har løftet andelen af økonomisk utrygge til 23 pct. af befolkningen, hvilket er væsentligt flere end i finanskrisens værste år. Samtidig er atomtruslen genopstået for en del mennesker. Selvom nogle grupper er påvirket negativt, har krigen foreløbig ikke mindsket det generelle tryghedsniveau i samfundet.

Et flertal er derimod bekymret og negativ med hensyn til Rusland, og et altovervejende flertal bakker op om ukrainernes forsvar for selvstændighed. Der er overvældende støtte til sanktionspolitikken og også forholdsvis bred opbakning bag våbenhjælpen. Flertallet støtter ikke tanken om, at Ukraine, for at få fred med Rusland, skal indgå kompromiser ved at forblive uden for NATO eller ved at afstå land, fx Krim.

Brede flertal ønsker, at danske virksomheder skal lukke deres forretninger i Rusland, også selvom det giver tab og kan give Rusland og velhavende russere nogle fordele. 45 pct. har undgået varer fra danske firmaer, der ikke har fulgt denne linje.

Befolkninger er også selv indstillet på at yde ofre. Viljen til at modtage flygtninge fra Ukraine er høj og uændret siden krigens start, da man forudså et større rykind end det, der er set til dato. Et stort flertal er parat til at acceptere vindmøller mv. i nærområdet. Opbakningen er markant højere end før krigen, også i de tilfælde, hvor der er lokal modstand.

Et flertal er indstillet på at yde økonomiske ofre både i form af prisstigninger og højere skatter. Op mod halvdelen har desuden bidraget til frivillige indsamlinger. 90 pct. oplyser, at de har været engageret på mindst en af de måder, vi har målt på, og samlet set vidner svarene i undersøgelsen om et folkeligt engagement, der både i bredde og dybde er uden

sidestykke i moderne historie. Engagementet varierer med alderen, men modsat det man ofte ser, hvor det er de unge, der tager teten. I Ukraine-spørgsmålet er de ældre i front, mens forholdsvis mange unge ikke er særlig engagerede.

Tilliden til de folkevalgte i Danmark er blevet mindre i løbet af krigen, men det skyldes ikke den officielle håndtering af Ukraine-spørgsmålet, som et pænt flertal bakker op. Opbakningen er mindst blandt dem, der føler sig hårdest ramt af det seneste års prisstigninger, men selv i denne gruppe er de fleste overvejende positive.

Derimod har folk flest ikke taget stilling til, hvad Danmark behøver at ofre på forsvaret i de kommende år og heller ikke, hvad Ruslands imperialisme og Ukraines selvforsvar kan få lov at koste på velfærdskontoen.

Bilag 1

Tillid til diverse institutioner – gennemsnit på skala 0-100

	Politi	Domstole	Off. Adm.	Kommunen	Folketing	Regering	partier	EU	FN	NATO	Forsvaret
Tryghedsmåling 2017	7,17	7,53	5,44	5,25	4,98	4,47	4,51	4,22	5,68		
Tryghedsmåling 2019	6,93	7,45	5,54	5,41	5,19	4,90	4,68	4,74	5,95		
Særmåling Corona I maj 2020	7,66	7,82	6,30	5,99	6,48	6,72	5,79	5,21	6,07		
Særmåling Corona II okt/nov20	7,67	7,83	6,27	5,99	6,31	6,38	5,61	5,17	6,14		
Særmåling Corona III feb 2021	7,40	7,77	6,27	5,89	6,12	6,09	5,49	5,10	6,05		
Tryghedsmåling 2021	6,98	7,45	5,74	5,41	5,64	5,70	4,96	4,87	5,84		
Særmåling Ukraine I mar-22	7,29	7,70	6,11	5,76	5,96	5,71	5,27	5,43	6,38	6,91	
Særmåling Ukraine II maj-22	7,37	7,73	5,96	5,64	5,88	5,60	5,28	5,39	6,39	7,07	
Valgundersøgelse 22-nov/dec 22	7,39	7,75	5,81	5,60	5,61	5,35	5,00	5,15	6,20	6,85	
Særmåling Ukraine 3. 2023	6,99	7,37	5,78	5,50	5,24	4,77	4,39	5,15	6,08	6,57	6,17

Spørgeformulering: Her er en liste med forskellige institutioner. Angiv venligst på en skala 0-10, hvor stor tillid du personligt har til hver af disse. Politiet, Domstolene, Folketinget, Regeringen, EU, FN (De Forenede Nationer), NATO, Det danske forsvar. Antal svar 1817 - 1958.

TrygFonden

TrygFonden varetager TryghedsGruppens almennyttige arbejde. TryghedsGruppen er største aktionær i forsikringsselskabet Tryg og skaber værdi og tryghed gennem langsigtet ejerskab og almennyttige ud- delinger. Læs mere på tryghed.dk